

Kristien Henderickx, Koesterbeelden. Een weg voor personen met dementie in rouw

Kermt: Koppa, 2015

ISBN 978 90 77160 084, 22 p., € 29,50

In *De kunst van het ongelukkig zijn*, het nieuwste boek van psychiater Dirk De Wachter, beschrijft de auteur verdriet als een ding met stekels. Patiënten die vragen of hij de pijn van het verdriet niet kan wegnemen, antwoordt hij: 'Maar het spijjt me, dat gaat niet en bovendien is het niet wenselijk. Wat we samen wel kunnen doen: het omzwachtelen met verhalen, windsels, pleisters. Tot de stekels niet meer prikken. Tot je het verdriet bijna koesterend kunt meenemen' (p. 57).

Kristien Henderickx heeft met dit doel voor ogen een boekje gemaakt met 'koesterbeelden' voor mensen met dementie in rouw. Het is een fotoboek van 22 pagina's met afbeeldingen die bedoeld zijn om de eigen krachtbronnen of veerkracht op te roepen. Met de vormgeving is rekening gehouden met de doelgroep: een hanteerbaar formaat (20 bij 20 cm), stevig uitgevoerd met dik papier dat tegen een stootje kan. Ook over de achtergrondkleuren is nagedacht. Deze geven uiting aan verschillende emoties; er worden zowel lichte als donkere, harde en zachte kleuren gebruikt.

In een bijgevoegde losse katern geeft Henderickx een verantwoording van de methode die zij hanteert. Haar uitgangspunt is het duaal procesmodel van rouw dat ontwikkeld is door verliesdeskundige Johan Maes. In dit model wordt ervan uitgegaan dat rouwen altijd 'roeien met twee riemen' is, waarbij rouwen niet alleen loslaten is, maar ook zich op een nieuwe manier verbinden met wie of wat gemist wordt. In vakjargon: rouwen vraagt om een verliesgerichte en herstelgerichte copingstijl. Dit model past volgens de auteur goed bij personen met dementie in rouw. Via de koesterbeelden wil zij vooral het opnieuw verbinden mogelijk maken met dierbare mensen die overleden zijn. Deze verbinding sluit vaak aan bij de belevingswereld van mensen met dementie; zij hebben dikwijls

een intensieve, levende band met een overleden vader of moeder.

Henderickx geeft ook aan hoe het fotoboek gebruikt kan worden bij rouwbegeleiding. Voornaamste doel is om via de foto's iets te weten te komen over het gevoel dat overheerst bij de persoon in rouw, welke belangrijke personen daarbij een rol spelen en welke krachtbronnen en/of copingstijlen te onderscheiden zijn. Wanneer men dat weet, kan dat soms helpen om iemand wat rust te schenken wanneer deze overvallen wordt door heftige rouwpijn.

De katern begint met een mooi verhaal hierover. Henderickx wordt gebeld door een afdeling, waar een bewoonster al een half uur onrustig en huilend rondloopt, steeds zeggend: 'Mijn moeder is plots overleden. Ik moet naar haar toe!' Ze gaat naar de bewoonster toe en herinnert zich dat deze het Mariabeeld in de kapel prachtig vindt. Samen lopen ze naar de kapel, naar Maria met haar kindje op de arm. De rust keert weer door dit koesterbeeld - voor een tijdje.

Koesterbeelden - prachtige titel, overigens - is een mooi boekje geworden dat kan helpen in het contact met mensen met dementie in rouw. Het vermogen tot verbeelding blijft lang bewaard, zo is mijn ervaring. Er is en blijft nog veel te ontdekken in de begeleiding van mensen met dementie. Boeken als *Koesterbeelden* leveren daarbij een belangrijke bijdrage. Kortom: aanbevelen!

Leddy Karelse is geestelijk verzorger bij Zorggroep Noorderboog.

Hans Alma, Het verlangen naar zin. De zoektocht naar resonantie in de wereld.

Utrecht: Ten Have, 2020

ISBN 9789025907488, 235 p., € 22,99

Hoe zoeken hedendaagse mensen naar zin? En welke rol spelen levensbeschouwingen hierbij? Vanuit deze vragen vangt Hans Alma haar nieuwste boek over zingeving en verbeelding aan. Na

eerdere publicaties over het belang van verbeelding voor zingeving spant Alma nu een grotere boog om het menselijke verlangen naar zin te begripen in een postmoderne tijd. Er is natuurlijk al veel geschreven over zingeving, ook de laatste maanden, maar Alma heeft iets toe te voegen. Te vaak wordt zingeving te geestelijk verstaan, wordt de mens centraal gezet en worden seculier en sacraal als tegenstellingen begrepen. Alma wil in dit boek voorbij deze misverstanden komen en vindt daarvoor de sleutel in de verbeelding.

De auteur fundeert zingeving in twee ervaringen: de vroegkinderlijke ervaring van vertrouwen en geborgenheid en de ervaring dat het leven ook anders kan zijn. De interactie tussen geborgenheid en nieuwsgierigheid geeft vertrouwen in wat is, maar ook openheid voor wat kan zijn, wat verbeelding opwekt. In de verbeelding komen onze ideeën over goed leven uit onze opvoeding en de cultuur samen, maar worden die op een creatieve manier verwerkt. Dit kan leiden tot zin: alledaagse ervaringen die intenser zijn en in een ander licht komen te staan. De verbondenheid met een groter geheel die je dan kunt ervaren, noemt Alma transcendentie. Het verlangen naar zin en verbeelding is overigens niet primair een innerlijke en geestelijke activiteit, maar toont zich in hoe we het leven vormgeven. We verbeelden, experimenteren met en anticiperen op wat we hopen en reflecteren daarop. Dat dit een proces met een open einde is, benadrukt Alma door het gebruik van de term 'levensverkenning', in plaats van het meer gebruikelijke 'levensbeschouwing'.

Belangrijk voor Alma is dat wij niet moeten doen alsof wij mensen zin geven aan een in zichzelf zinloze wereld. We staan niet centraal in de kosmos en we zijn van meet af aan verstrengeld met de wereld om ons heen, die ook een eigen stem heeft. Wie zich openstelt voor de kwaliteiten van de mensen, dieren, planten en dingen, merkt dat de wereld niet 'stom' is, maar als het ware terugspreekt (resoneert).

We kunnen ons dus niet alles verbeelden, maar dienen in een dialoog met de wereld te treden. De oefening die dat vraagt, noemt Alma een spiritualiteit van het mogelijke. Spiritualiteit is

voor haar niet zweverig, maar juist aandachtig aards. Bovendien overstijgt het de scheiding tussen religieus en seculier, omdat iedere mens gelooft, vertrouwt en hoopt. Daarmee bedoelt ze dat we verhalen over een geloofwaardige wereld nodig hebben om te leven. Hopen op die wereld is niet vrijblijvend, maar helpt ons te focussen op wat mogelijk is en je daar ook voor in te zetten. Alma bespreekt volgens welke stappen zo'n spirituele oefening verloopt en behandelt daarbij enkele inhoudelijke thema's, zoals de ecologische crisis en de betekenis van gastvrijheid.

Met *Het verlangen naar zin* toont Alma een grote geestkracht: ze schrijft soepel en wisselt moeiteloos tussen wetenschappelijk onderzoek, persoonlijke ervaringen, filosofen en de bespreking van kunstwerken. Het boek ademt de verbeelding waarover ze spreekt en toont de zeggingskracht ervan. De veelheid van termen die Alma gebruikt, maken het betoog soms echter moeilijk te volgen. Het boek bevat veel herhalingen en de betekenis van termen wordt zo opgerekt, dat je halverwege niet meer weet wat nu het verschil is tussen zin, verbeelding, transcendentie, spiritualiteit, geloven en hopen. Hoewel het boek een pleidooi is voor materiële, aardse en alledaagse zingeving, blijft het pleidooi tamelijk abstract. Een van de krachten van het boek, de aandacht voor kunst met een hoofdletter en haar persoonlijke benadering, lijken hier een valkuil: zingeving raakt erdoor verwijderd van het alledaagse leven, bijvoorbeeld van mijn oma in haar zorgappartement. De zinervaring is daarvoor te esthetisch.

De meerwaarde van dit boek voor geestelijk verzorgers ligt erin dat de auteur duidelijk maakt hoe het verlangen naar zin een antropologische constante is en niet gereduceerd dient te worden tot psychologische coping bij moeilijke situaties. Het verlangen naar zin is een essentieel en positief proces in ieders leven. Alma ontstijgt dualiteiten als materie/geest, religieus/seculier en subject/object en voert een sterk pleidooi voor een hernieuwde relatie tot de wereld, voorbij het economische, technische en functionele gebruik ervan. Bovendien kan haar materiële opvatting van zin bij uitstek helpen om het belang van lichamelijk contact bij mensen met demen-

tie of een beperking te begrijpen in termen van zin. Lees dit boek niet als een theorie over zingeving, maar laat je inspireren door Alma's perspectief op een resonante relatie met de wereld.

Niels den Toom, geestelijk verzorger, is promotieonderzoeker bij de Protestantse Theologische Universiteit te Amsterdam en Groningen en redactielid van dit tijdschrift.

Doug Shulz & Syra Madad

Pandemic: how to prevent an outbreak

Verenigde Staten, 2020
282 minuten (zes delen)

'Het baart mij zorgen dat een volgende pandemie een kwestie van tijd is. Overheden zijn zich dit te weinig bewust en treffen hiervoor onvoldoende maatregelen. Virussen afkomstig van vee en wilde dieren kunnen plots opduiken en snel muteren. Mensen hebben daarvoor geen natuurlijke bescherming. Ons lichaam kan zo'n infectie niet bestrijden.' Deze bezorgdheid deed Syra Madad, een New Yorkse onderzoeker, besluiten om samen met regisseur Doug Shulz een documentaire te maken over de bestrijding en het onder controle houden van epidemieën. Vlak voor het coronavirus COVID-19 wereldwijd toesloeg, was de documentaire klaar; op 20 januari 2020 werd hij opgenomen in het programma-aanbod van Netflix. Van de pandemie die daar voorspeld werd, zien we nu in alle hevigheid de gevolgen voor mens en samenleving.

Plots leven we in een wereldwijde crisissituatie. Tienduizenden mensen zijn ziek of sterven met geïnfecteerde longen en door gebrek aan zuurstof. Er is geen vaccin of medicijn. De ziekenhuizen raken overvol, er zijn te weinig ic-bedden. Dat roept allerlei discussies op: wie krijgt voorrang bij een tekort aan medische hulpmiddelen? Moeten kwetsbare ouderen met een kortere levensverwachting plaatsmaken voor jongeren? Thuis sterven? En onder welke omstandigheden? Overheden nemen draconische maatregelen die de samenlevingsvormen drastisch veranderen en de economie ontwrichten, bedrijven vallen stil en werknemers worden ontslagen. Angst en onrust leiden tot existentiële en ethische vragen. Niemand weet hoelang deze situatie zal voortduren en wat voor gevolgen dit zal hebben voor het dagelijks leven. Problemen die roepen om samenwerking en om zowel materiële als geestelijke bijstand.

Pandemic laat vooral de wereldwijde zorg zien van artsen, verpleegkundigen en gespecialiseerde onderzoekers. Op diverse wereldlocaties zijn teams drukdoende om verschillende soorten